

ABOUT PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS WITH THE SAME SEMANTIC VALUE IN THE MACEDONIAN AND ALBANIAN LANGUAGES

ЗА ФРАЗЕОЛОШКИТЕ ИЗРАЗИ СО ИСТА СЕМАНТИЧКА ВРЕДНОСТ ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО АЛБАНСКИОТ ЈАЗИК

Hana DARDHISHTA¹, Marina SPASOVSKA²

^{1*} Department of Albanian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova

^{2*} Department of Macedonian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova

^{*}Corresponding author e-mail: hana.dardhishta@unite.edu.mk, marina.spasovska@unite.edu.mk

---

Abstract

The historical coexistence and intermingling of the world's peoples has contributed for the development of a large number of common linguistic features, even for languages that are genetically distant and typologically different. Thus, the lexical and phraseological parallels between the Macedonian and Albanian languages are the result of the cultural, historical and social relations and conditions in which these two languages have developed over the centuries.

The subject of interest in our paper are the phraseological expressions that are the same or similar in construction (structure) and in their semantic value, in the Macedonian and in the Albanian language, and which, in fact, are an indicator of the early contact between the two languages. Our goal is to present the equivalent phraseological expressions, considering them from the perspective of the type of metaphor that realizes the figurative transformation of a simple phrase into a phraseological phrase, with its established, figurative meaning. We note that their number is large, so on this occasion we will focus only on phraseological expressions from certain semantic fields.

Keywords: phraseological expressions, metaphor, simile, hyperbole, meaning.

Апстракт

Историскиот соживот и мешањето на народите во светот придонеле да се развијат голем број заеднички јазични карактеристики, дури и за јазици кои се генетски оддалечени и типолошки различни. Така, лексичките и фразеолошките паралели меѓу македонскиот и албанскиот јазик се резултат на културните, историските и социјалните односи и услови во коишто се развивале овие два јазика низ вековите. Предмет на интерес во нашиот труд се фразеолошките изрази коишто се исти или слични по градба (структура) и по својата семантичка вредност, во македонскиот и во албанскиот јазик, а коишто, всушност, се показател за раниот контакт меѓу двата јазика.

Целта ни е да ги претставиме еквивалентните фразеолошки изрази, разгледувајќи ги од аспект на видот на метафората која ја реализира фигуративната трансформација на една проста синтагма во фразеолошка синтагма, со свое утврдено, преносно, сликовито значење. Констатираме дека нивниот број е огромен, така што во оваа прилика ќе се задржиме само на фразеолошки изрази од одредени семантички полиња.

Клучни зборови: фразеолошки изрази, метафора, споредба, хипербола, значење.

Фразеологијата е дисциплина од областа на лексикологијата, којашто се заснова на проучување идиоми, единици и фразеолошки изрази на одреден јазик. Така, во рамките на проучувањето на фразеологизмите (како во албанскиот, така и во македонскиот јазик или во повеќе јазици каде што целта е да се истакне јазичната интерференција) од социолингвистички аспект, треба да се имаат предвид дијахронијата и синхронијата. И албанскиот и македонскиот јазик се јазици коишто располагаат со огромно фразеолошко богатство.

Фразеолошките изрази се собрани, протолкувани и теоретски објаснети и во двата јазика, каде што постојат бројни студии, истражувања, речници, како и монографии од оваа област. Кога станува збор за пословиците или за поговорките, тие во лингвистиката се подразбираат не како зборови, туку како реченици со збиена синтаксичка и добро организирана јазична структура, којашто има повеќе од едно значење и изразува јасна и разбирлива идеја. Токму затоа тие се вбројуваат во фразеолошките изрази.

Истражувачите на фразеологијата на кој и да е јазик се согласни во однос на тоа дека фразеологизмите се најтешко предводливи единици во кој било јазик. Токму затоа тие не треба да се преведуваат буквално, туку барањето на нивните еквиваленти треба да се врши по содржина, односно по значење, а не по форма. Историскиот соживот и мешањето на народите во светот придонеле да се развијат голем број заеднички јазични карактеристики, дури и за јазици кои се генетски оддалечени и типолошки различни. Ова се однесува и на балканските јазици, како: албанскиот, македонскиот, грчкиот, романскиот, бугарскиот, српскиот и др. коишто благодарение на својата долгогодишна јазична интерференција покажуваат интересна меѓусебна структурна соодветност.

Така, лексичките и фразеолошките паралели, не само меѓу албанскиот и македонскиот јазик туку и меѓу другите јазици на Балканот, се резултат на културните, историските и социјалните односи и услови во кои се развиле овие јазици низ вековите. Академик Јани Томаи, фокусирајќи се на јазичните блискости од оваа лингвистичка област, во својот речник „Fjalori Frazelogjik Ballkanik“ потенцира дека „во фразеологијата оваа блискост е пресметана до 400-500 единици, но вистината е дека десеткратно ја надминува оваа бројка“ (ориг. цит. „*Në frazeologji kjo afri është llogaritur deri në 400-500 njësi, por e vërteta është se e kalon dhjetëfishin*“). (Томаи, 1999: 5)

Лексичките системи и на албанскиот и на македонскиот јазик опфаќаат големо пословично и фразеолошко богатство. Секако дека постојат слични, па дури и еквивалентни фразеолошки изрази во овие два соседни јазици, но секако дека тие имаат и свои, специфични, автентични фразеологизми. Националниот и интернационалниот карактер на пословиците го поттикнал споредбениот метод, пословиците да се сметаат и да се објаснуваат како моногенетички, односно да се смета дека се пренесени од еден народ кај друг, бидејќи се забележуваат многу интернационални преклопувања во мотивите, тематиката, композициската, изразната и стилската структура, како и во нивната функција и семантичкото значење. Близината на јазиците што се случувала на ниво на разговорен јазик, значи на ниво на диглосија, ги создава условите за јазична интерференција.

Предмет на интерес во нашиот труд се фразеолошките изрази коишто се исти или слични по градба (структура) и значење, во македонскиот и во албанскиот јазик, а коишто, всушност, се показател за раниот контакт на овие два јазика. Во понатамошната анализа на овие единици, врз основа на историско-социјалната, како и на јазичната реалност, ќе се потрудиме да претставиме дел од еквивалентните фразеолошки изрази, анализирајќи ги од аспект на видот на метафората која ја реализира фигуративната трансформација на една проста синтагма во фразеолошка синтагма, и тоа:

1. Фразеолошки единици мотивирани од метафора поврзана со животни кои имаат очигледна физичка карактеристика:

- *Волкот влакното го менува, ама кудта не ја менува* (се вели за некој што не го менува својот карактер (обично лош)) – *Ujku qimen e ndërron, por hujin (zakonin) s'e harron* (thuhet për dikë që hiqet sikur ka ndryshuar qëllimet dhe natyrën e tij, por që në të vërtetë është po ai i pari).
- *Да исправиш криви дрини* (кога се обидуваш да направиш нешто невозможно) - *Të drejtosh brirë dashi* (të mundohesh kot së koti për diçka).
- *Заталкана (сама) овца ја јаде волкот* (тој што се дели од другите, ќе настрада) - *Delen e vetme (që ndahet nga tufa) e ha ujku* (ai që ndahet nga shokët, nga të tjerët e pëson keq).
- *Црна овца* (за човек што не се вклопува во средината) - *Delja e zezë* (thuhet për një person i cili nuk inkadrohet me të tjerët).
- *И волкот сит и овците на број* (се вели кога некој сака да задоволи две противставени страни) – *Ujku të ngopet, tufën ta kemi tamam* (Мурати, 2004: 107) (thuhet kur dikush dëshiron të kënaqë dy palë kundërshtare).
- *На волкот му е дебел вратот* (за да успее човек во нешто, сам треба да се труди) – *Ujku e ka qafën e trashë* (thuhet për dikë i cili të gjitha punët i kryen vetë).
- *Јава на желка* (се вели за некој што е многу спор) – *I ka hipur breshkës* (thuhet për dikë apo për diçka që ecën shumë ngadalë apo vonohet shumë, p. sh. *I kanë hipur breshkës ato të hollat e mia*). (Гевори, 1972: 39).
- *Кротко јагне од две мајки цица* (со добро однесување може да се постигне повеќе) - *Qengji i butë thith dy nëna* (me sjellje të mirë arrihet më shumë).
- *Куче што лае не каса* (се вели за некој што многу зборува, но не мисли лошо) - *Qeni që leh nuk të ha* (ai që të kanoset me fjalë të shumta nuk ka fuqi të të dëmtojë, mos ki frikë nga ai që ka shumë fjalë).
- *Кучињата лаат, карванот си врви* (се вели за некој што и покрај забелешките и приговарањата, продолжува да си работи по свое) - *Qentë le të lehin, karvani shkon përpara* (armiqtë le të flasin e të shpifin sa të duan, ne punojmë e përparojmë).
- *Се сакаат како маче и куче (или како мачка и глушец)* (непријателски однос) - *Shkojnë si macja me miun* (shkojnë keq njëri me tjetrin, zihen vazhdimisht, nuk pajtohen kurrë).
- *Живее како во кочина* (се вели за некој што живее во голем неред) - *Ahur bagëtish* (vend apo shtëpi e ndytë, vend me plehra, p. sh. *Shkollë i thënçin, një pisllek që, aman o Zot! Ahur bagëtish. (Let. Art.)* (Томаи 1999: 66).
- *Што знае свиња што е диња* (се вели за некој што не се разбира од нешто) – *Ku di derri këmborë* (mospërf. thuhet për dikë që nuk merr vesh nga një punë a nuk kupton dot përse bëhet fjalë ose për dikë që nuk di të vlerësojë diçka të mirë; *Ku di dhia ç'është tagjia!*).
- *Удри по самарот кога не можеш по магарето* (кога се истура гневот врз некој што не е виновен, а не врз виновниот) - *S'ka ç'i bën gomarit, i bie samarit* (ia nxjerr inatin jo atij që duhet, por dikujt tjetër që nuk ka faj).

2. Фразеолошки единици мотивирани од метафора поврзана со предметниот свет:
- *Испружи ги нозете колку што ти е (долга) чергата* (не оди преку своите можности) – *Shtriji këmbët sa e ke jorganin* (shpenzo aq sa ke mundësi, pra, njeriu duhet t'i vë vetes detyra sa ka aftësi e mundësi t'i kryejë, nuk duhet të merr përsipër më shumë se sa mundet).
  - *Лицето му стана восок* (се вели за некој кога ќе пребледе во лицето) – *U bë dyllë* (në fytyrë) (dikush) u zbeh krejt, u zverdh shumë; *U bë lule kungulli*.
  - *Трн му е во окомот* (му пречи некому) – *E ka halë* (ferrë, gjemb, shushull) në sy (e urren shumë, nuk e sheh dot me sy, s'e duron dot).
  - *Сонце со заби* (кога времето е сончево, ама студено) – *Diell me dhëmbë* (thuhet për kohë me diell, diell që shkëlqen, po nuk ngroh).
3. Фразеолошки единици мотивирани од метафора поврзана со светот на птиците:
- *Има глас како славејче* (кога некој пее убаво) - *E ka gojën bilbil* (që këndon shumë bukur; që flet shpejt e bukur; që është i mprehtë, që e kap shpejt diçka).
  - *Една ластовица не прави пролет* (со едно нешто не се завршува работата) - *Me një dallëndyshe* (me një lule) s'vjen pranvera (nuk mjafton vetëm një njeri a një send për të bërë një punë të madhe, për t'ia arritur së mirës).
  - *Имаше од пиле млеко* (имаше сè) – *Qumësht zogu* (dallëndysheje) (Diçka që realisht nuk ekziston; Një njeri që ka gjithçka, mund të ëndërrojë vetëm qumështin e shpendëve).
  - *Станува со петлите* (станува многу рано) – *Ngrihet me gjelat* (zgjohet shumë herët).
  - *Легнува со кокошките* (легнува многу рано) – *Fle* (bie) *me pulat* (bie të flejë shumë herët).
  - *Чавка ти го испила мозокот* (немаш мозок) – *T'i ka pirë sorra mendtë* (i parjekur, i pavëmendshëm).
  - *Живеат како гулапчиња* (живеат сложно и во љубов) – *Çift pëllumbash* (çift i lumtur; një çift pëllumbash).
4. Фразеолошки единици мотивирани од метафора поврзана со светот на инсектите:
- *Кој си ја има мувата на капата, си ја ишка* (кога некој чувствува вина, сам се огласува, се правда) - *Kush e ka mizën nën kësulë tregon vet* (ai që ndjehet fajtor rri i shqetësuar).
  - *Ми се залепи како коњска мува* (за некој што е здодевен)- *M'u bë mizë kali* (dikush) m'u ngjit e nuk m'u nda; *m'u bë rriqër*; *m'u bë plesht* (në vesh); *m'u bë molë*, *m'u bë morr*.
  - *Од мува прави слон* (претерува, преувеличува нешто) – *E bën mizën* (pleshtin) *buall* (ka) (e zmadhon tepër diçka, e fryn shumë, i jep një rëndësi më të madhe sesa duhet).
  - *Како Штурчо Дрдорко* (за некој што зборува многу) – *Ka gjinkallën në gojë* (lafazan).
  - *Досаден како крлеж* (премногу досаден) - *Iu qep si rriqër* (iu ngjit pas e nuk i ndahet).

Голем дел од фразеолошкото богатство и во двата јазика го сочинуваат т.н. компаративни (споредбени) фразеолошки изрази. Како и во цртањето или сликањето, целта на споредбените изрази не е едноставно да се наведат сличностите или разликите, туку да се осветли идејата или темата. Всушност, споредбата е еден од начините за фигуративна трансформација на една проста синтагма во фразеолошка синтагма, и тоа со сврзникот како во македонскиот, односно со сврзникот si во албанскиот јазик:

- Бел како снег/вар/сирење (многу бел) – *E bardhë si bora, si gëlqerja* (shumë e bardhë).
- Брз како зајак/стрела (многу брз) – *Me këmbët si lepur* (i shpejtë, pra njeri shumë i shpejtë në të ecur).
- Гладен како волк/куче/нес (многу гладен) – *I uritur si ujk* (shumë i uritur).
- Инает како магаре (на мост) (за многу тврдоглав човек) – *Ngul këmbë si mushkë* (është shumë kokëfortë).
- Итар како лисица (многу итар) – *Dinak si dhelpra* (njeri shumë dinak).
- Јаде како врапче (многу малку јаде) – *Ha si zog* (një emër i përgjithshëm për shpendët e vegjël si trumcaku, dallëndyshja, bilbili etj., krahasimi bëhet me zogun, për njerëz të cilët hanë pak).
- Како кошница пчели (пр.: Универзитетот зуприје како кошница пчели – со значење голема гужва, многу народ) - *Si koshere bletësh* (përdoret me kuptimin për vend me shumë njerëz që lëvizin e bëjnë zhurmë, p. sh. Dhoma dhe oborri gumëzhinin, si koshere bletësh ishte bërë edhe oda e nuses. (*Let. art.*). (Томаи, 1999: 538)
- Оди (трча, работи) како мува без глава (несвесно, во големо брзање и паника) - *Shkon si miza pa kokë (pa krye)* (dikush) shkon kuturu, pa një drejtim të qartë.
- Пее како славеј (пее многу убаво) - *Këndon si bilbil* (zog i vogël shtegtar që njihet si këngëtar i më i mirë ndër gjithë zogjtë, pra me kuptimin: këndon shumë bukur).
- Работи како пчела, како мравка (многу е вреден) – *Bletë punëtore* (vajzë a grua që punon shumë e bën punë të mirë).
- Силен како лав (многу силен) – *I fortë si luan* (njeri trim, guximtar e i fortë; Luftoi si luan).
- Спије како зајак (лесно се буди, постојано е на штрек) – *Fle si lepur* (e ka gjumin shumë të lehtë).
- Тврд како камен (многу тврд) - *I fortë si gurë* (me kuptimin shumë i fortë)
- Убава како самовила (многу убаво) – *E bukur si zanë* (figurë e besimeve popullore shqiptare, që përfytyrohej si vajzë shumë e bukur dhe luftarake).
- Црн како гавран (многу црн) - *I zi si korbi* (shumë i zi).

Хиперболата е уште една важна алатка на која се заснова мотивацијата кај многу фразеолошки единици. И кај овој тип единици албанскиот јазик наоѓа аналогии со другите јазици, во конкретниот случај и со македонскиот јазик:

- Од болва прави бивол (од ништо прави нешто) - *E bën pleshtin ka* (e zmadhon tepër diçka, e fryn shumë, i jep një rëndësi më të madhe sesa duhet.).
- Од комарец прави магаре (од ништо прави нешто) - *E bën mizën buall* (zmadhim tej mase të qenieve, të sendeve, të vetive, të dukurive etj.).
- Стана камен/Се скамени (остана во место, изненаден од нешто) - *U bë gurë/U shtang* (ngeli në vend, nuk ndien më asgjë, u mpi fare).
- Со стегнато срце (прави нешто со страв) – *I ngriu zemra* (u tremb shumë).
- Умрев за вода / Умрев од жед (многу жеден) - *Vdiqa për një pikë ujë* (shumë i etur).

Албанскиот јазик наоѓа аналогија со македонскиот јазик и со фразеологизмите што се формираат со повторување на еден ист збор, пр.:

- Око за око, заб за заб (одмазда за сторено злосторство со иста мера) – *Dhëmbë për dhëmbi* (në mënyrë të vendosur e të rreptë, me ashpërsi të madhe; për jetë a vdekje; majë me majë).
- Кажу ми, да ти кажам (ни самиот не знам ништо за тоа) – *Tregom të të tregoj*, variant dialektor: *diftem të diftej* (përdoret me kuptimin: nuk di gjë).

- *Од ден на ден* (со значење сè почесто, секој ден) – *Nga dita në ditë* (përdoret me dy kuptime: a) për çdo ditë që kalon, nga njëra ditë në tjetrën. Ditë e natë vazhdimisht, pa pushim dhe b) shumë shpejt, në njëрrën prej ditëve më të afërme, së afërmi).
- *Од поколение на поколение* (од генерација на генерација, во континуитет) – *Brez pas brezi* (që në kohë të lashta, në mënyrë të vijueshme, gjatë disa brezave).
- *Очи в очи / Лице в лице* (непосредно, директно) - *Sy më sy / Ballë për ballë* (ballafaqim me dikë, vetëm për vetëm me dikë, përballë, për kundrejt, përpara, pa дëshмитарë të тjerë).
- *Рамо до рамо* (заедно, здружено) - *Krah për krah* (сë bashku, në të njëjtën kohë).

Од горенаведената анализа доаѓаме до заклучок дека народната оригиналност на секој народ во лингвистичката фразеологија се изразува не само преку нејзината изворна структура, природата на компонентите, начинот на сврзувачките средства и сл., туку и со изворната појдовна точка која служи како семантема за значењето на фразеологијата. Има случаи, или подобро кажано примери, каде што истото фразеолошко значење понекогаш се реализира со различни средства.

Тоа се покажа и при нашата анализа, во примерите, како: *Од комарец прави магаре - E bën mizën buall; Што знае свиња што е диња – Ku di derri këmborë / Ku di dhia ç'është tagjia!; Лице в лице - Ballë për ballë; Како Штурчо Дрдорко – Ka gjinkallën në gojë; Инает како магаре – Ngul këmbë si mushkë* и други. Полето на заедничките аналогии е поизразено на појдовната точка на семантичката конструкција (семантичкото градење) на јазичните фразеологизми, поговорките, итн., каде што во повеќето случаи означува ист поим, иста идеја како кај македонскиот, така и кај албанскиот народ, но и кај другите народи на Балканот.

Референци

- [1]. Велковска, С. (2002). *Белешки за македонската фразеологија*. Скопје: ИМЈ Крсте Мисирков.
- [2]. Велковска, С. (2008). *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*. Скопје: БПТ- Принт.
- [3]. Дибра, М. (2007). *Metafora në këngët popullore shqiptare*, Тирана: Академија на науките на Албанија.
- [4]. Ѓевори, М. (1972). *Frazeologjizma të gjuhës shqipe*. Приштина: Рилиндја.
- [5]. Јованова-Грујовска, Е. (2013). *Капка по капка – вирче (македонско-албански пословични паралели*. Скопје: Бата пресс.
- [6]. Мурати, Ќ. (2004). *Fjalor i fjalëve shqipe në maqedonishten dhe idiomatikë shqiptaro-maqedonase*, Скопје: Логос-А.
- [7]. Томаи, Ј. (1999). *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*. Тирана: Шкенца.
- [8]. Томаи, Ј. (2006). *Leksikologjia e gjuhës shqipe*. Тирана: Тоена.
- [9]. Томаи, Ј. Лоши, Џ. Христова, Р. Кириазати, К. Мелонаши, А. (1999). *Fjalor Frazeologjik Ballkanik*. Тирана: Дитуриа.
- [10]. *Fjalor i shqipes së sotme*. (1984). Тирана: Академија на науките на Република Албанија.